

A provincializmus – mint rákfene és mumus

Tárgyszerűen nézve rokon fogalmakat állít egymással szembe (vagy egymás mellé) e tanácskozás* kitűzött témája. A provincializmus is, és a regionalizmus is egyazon élethelyzetre utal: az emberi lét helyhez kötött voltára. Arra a magától értetődő körülményre, hogy születünk valahova, ott vagy máshol megismerjük a világot, s a hely elég sokban meghatározza szokásainkat, netán még ízlésünket is. Egész későbbi munkás életünk is földrajzi helyek terében telik el, amelyek kihatnak sorsunkra, akár lokálpatrióták leszünk, akár vándormadarak. Minthogy mindez banálisan természetes, fel kell tennünk a kérdést, miért lett mégis a provinciális minősítés megbélyegző, a lefokozott, beszűkült életmód és gondolkodásmód jelzője, s vele szemben a regionális, amelynek az utóbbi néhány évtizedben lett nagy keletje főleg a politológiában, mentesült minden frusztrációtól, gyanús árnyéktól. Azt tapasztalom, hogy mind a lokálpatrióták, mind pedig a politikai korrektségre mindenekfelett ügyelő világpolgárok valósággal felszabadulnak a régiókban való gondolkodás lehetőségétől, s valóban, ahogy a tanácskozásunk címében is az egészséges jelző tapad hozzá, a közhasználatban is a friss energia képzete övezi.

Én magam nem látok benne többet egy újszerű, még csak most érlelődő közigazgatási és gazdasági szerkezet kiindulópontjánál. Ezt az álláspontot már semmiféle érzélem nem kíséri, mert be kell vallanom, eleinte gyanakvással tekintettem a régiós gondolat diadalmenetére. A kilencvenes években ugyanis a nemzeti kategóriával szemben merült fel – pragmatikus kompromisszumként –, hogy régiók együttesének tekintsük az országot. Fénykorát élte akkor a minden autonóm aspirációt félresöpítő globalizmus-ideológia, a Világ-Egész doktrínája – amelynek „leányaként” tiszteltük az Egyesült Európát. Ha ez a virulens politikai stratégia egyik céljává a nemzeti létformák leépítését tűzte ki, nyilvánvalóan nem nélkülözhetette valamely más formáját a kormányozható, működőképes kisebb egységeknek. Ezért fordult a behatárolható földrajzi tájak felé, amelyekben megvalósítható bizonyos mértékű

gazdasági és közigazgatási önszerveződés. A neoliberais politika számára, amelynek sarokpontját jelenti a gyenge állam követelménye, ideális méret, hiszen egy-egy régió sohasem válhat olyan hatalmi centrummá, amilyenné az állam tudja tenni magát, ha akarja. A régiókban való gondolkodás előnye a neoliberais politika számára a nemzeti tudat föléledésével szemben is nyilvánvaló. Teret enged a lokálpatriotizmusnak, érvényesülni engedi az emberek természetes vonzódását eredetük mítoszához, szülőföldjük közösségi hagyományaihoz – miért ne tehetné?! , kistérségi keretek között az ilyesmi ártalmatlan kulturális tevékenységet jelent; ám alig érintkezik a nemzeti öntudat, az önépítés, a történelmi beágyazódás kiszámíthatatlan energia-mezőivel, s így inkább azok levezetésére szolgál.

Különösen groteszk itt, Magyarokánizsán visszagondolni arra, hogy a kilencvenes években világszerte – és Magyarország-szerte – arról értekeztek egyes értelmiségiek, hogy a nemzeti kategóriája használhatatlanná vált, elavult; nemzetek hovatovább nincsenek is. Errefelé viszont akkoriban nemzetek vívták egymással élethalálharcukat, egyúttal azt is megmutatva, hogy milyen apokaliptikus pusztító erővé válik a nacionalizmus, ha nem arra összpontosítjuk az erkölcs és szellem erőit, hogy ezzel az elemi indulattal is megtanuljunk civilizáltan élni, ahogy egyéb szörnyű készletéseinkkel is megtanultunk, igaz, csak sok évezred alatt. A liberális értelmiség nyegle viszolygása, a nemzeti keret életképességének együgyű tagadása inkább ártott, mint segített a kelet-közép-európai nemzetek fokozatos konszolidációjában, amely a kétezres évekre úgy-ahogy mégis végbement. Paradox módon inkább a nacionalisták nemzetfélétségből fakadó kijózanodásának tulajdoníthatjuk az indulatok megfegyelmzését, ám ebből következően maga a nemzeti kategória is megerősödött a közgondolkodásban. Például ma már Nemzetek Európájáról szokás beszélni, elismerve minden nemzet jogát önnön sajátosságaihoz, s ezek bizonyos fokú védelméhez, noha persze mindez mást és mást jelent a különböző politikai oldalakon

(Magyarország a legjobb példa rá). Messze vagyunk a konszenzustól, veszedelmes szikrák pattannak ki a hamu alól, de egy biztos: a nemzet kategóriáját ma nemigen minősíti a baloldal sem politikailag eleve inkorrektnek. A régiók sem a nemzet alternatívájaként említődnek, s ennek örülhetünk, hiszen valójában a két fogalom versenyeztetése abszurd és erőltetett volt eleve is. (A megyerendszer és a régiós felosztás szembeállítása politikai szempontból világosan értékelhető, adekvát közigazgatási alternatíva, bár valójában nem szükségszerű, hogy kizárják egymást. Ennek kifejtése nem a megkezdett gondolatmenethez tartozik, épp csak említtem.)

Nem vitatom én a regionális gondolkodás létjogosultságát. Azzal kezdtem, hogy egy-egy tájegység szülöttének, polgárának lenni fölöttébb természetes állapot. Az is nyilvánvaló, hogy az egységes természeti adottságok miatt sajátosak és összetartozóak az élet és a gazdálkodás feltételei, tehát ésszerű és gazdaságos kihasználni az áttekinthetőségből adódó lehetőségeket, összehangolni a befektetéseket stb. Nem lévén sem gazdaságban jártas, sem közigazgatási szakember, nyilván fel sem tudom mérni, mennyi előnye lehet a regionális együttműködésnek. Csak sejtem, s készséggel elismerem. Ráadásul nekünk, magyaroknak alkalmat ad arra, hogy azokat a tájegységeket, amelyeken etnikai kisebbségként magyarok élnek, a régiós felosztás jegyében külön politikai mezőbe soroljuk, és a sok rossz érzéssel terhelt kategóriát, a kisebbségi magyart leváltja a földrajzi hovatartozás semleges hatású jelölése. Mindezen felül vonzó lehetőség rejlik abban is, hogy egy-egy régió átnyúlik a határokon, s az együttműködés akár az ott élő nemzettársakkal, akár a szomszéd többségi népek tagjaival a határok légiesítéséről szóló tündérmunk életre keltésének előmozdítója mindenképpen.

A művészet, egyáltalán a kreatív szellemi működés területén azonban csak nagy körültekintéssel, óvatosan használható a „regionális” besorolás vagy minősítés. Egy művész, egy tudós lehet „régiónk büszkesége”; lehet számon tartani és a helyi gazdasági erő révén támogatni az azon a vidéken élő alkotókat, ott megszülető kiadványokat, kiállításokat, folyóiratokat, de ettől még nem válik régiós művésszé, régiós tudóssá senki, legfeljebb a régiónak lesz kulturális élete. Képtelenség volna Mórát vagy Tömörkényt régiós íróként számon tartani, Szentgyörgyi Albertet mint régiós tudóst. Igen, Móra Szeged írója volt; igen, Tömörkény a szegedi tanyavilágé; s tudjuk, egyik legnagyobb elbeszélőnk Palócföld írója, a másik pedig Óbudáé – effajta

kötődés volt mindig és lesz is. De ez a kötődés egyetlen helyre összpontosul, egy otthonias környezet erős, szinte kizárólagos ihletését jelenti, azét az egyét. E lokális kötődéssel igen jól összefér, hogy az író mindazonáltal a világ ablakába könyököl ki, és messze az Óperencián túlra lát írás közben. Régiós művésznek mondani a kétségtelenül a régióban élő művészt épp olyan kétes besorolás, mint amikor megyei vagy járási művésznek aposztrofálnak valakit, ami nyilvánvalóan lekezelő (bár akadnak tollforgatók, akik elvállalják e szerény szerepet). Ismétlem: a szűkebb pátria szellemi elitjét számon tartani, megbecsülni – szükséges, dicséretes és egyben magától értetődő, része a régió kulturális életének, amelynek fenntartásához támogatni kell rendezvényeket, színházakat, kiadókat is, mert egy-egy vidéknek az életminősége, civilizációs foka a kulturális befektetéstől is függ. A létrejövő művek azonban az egyetemes kultúra részei, reálisabban nézve a nemzeti kultúráé – felettébb kínos, ha egy műalkotás a születési helyétől eltávolodva már érvényét veszti.

Fejtegetésem ellenében felhozhatja valaki, hogy hiszen a nemzeti kultúra is korlátozó jelentésű, miért tartom mégis használható kategóriának a művészet számára, ha a regionálist elvetem. Csakhogy a nemzet szellemi entitás (is), a régió csak kivételes esetekben válhat azzá. Mint földrajzi adottságokból következő képződmény szinte kizárólag a gyakorlattal, a mindennapi élettel hozható összefüggésbe, míg a nemzet elválaszthatatlan a tudati mozzanattól, a történelemtől, az érzulettől. Tehát a magyar nemzet nem határozható meg a magyarok régiók egyszerű összeadásával. Ahogy a magyar irodalom sem csupán egy lineárisan bővíthető, végtelen névsor.

Ismerős lehet a kultúránk régiós szétosztása ellen való berzenkedés: máig békétlenséget vált ki a kisebbségi magyar irodalmak önálló egységként való tárgyalásának történeti jogosultsága és esztétikai jogosulatlansága. Máig vitatott, hogy az utódállamokban létrejött irodalmak önálló organizmusokként léteznek-e, avagy az egyetemes magyar irodalomba tagolódnak-e be, illetve a magyaron túllépve a világirodalom részeként kell-e felfogni őket. Az analógia megérdemli, hogy kissé elidőzzünk e ponton. Sokan az utódállamokban létrejött magyar irodalmi élet jeles szereplői közül sérelmezték és sérelmezik, hogy a kisebbségi író kategóriáját alkalmazzák rájuk, ahogyan az egykori nyugati emigráció írói is sérelmezik a „nyugati” vagy „emigrációs” jelzöt – ahogy ők mondják: stigmát, bélyeget. Pedig ezeket a kategóriákat nem a földrajzi

hovatarozás esetlegessége, hanem a történelem kényszere alkotta meg, és használatukat az élet tette szükségessé. Ráadásul a nemzetiségi státusú magyar íróársadalomnak is szüksége volt egyfajta elkülönülő identitásra ahhoz, hogy az életét, fennmaradását biztosító intézményeket kialakítsa a többségi állam keretei között. Úgy látszik, ezek az intézmények nélkülözhetetlenek a rendszerváltozás utáni megváltozott körülmények között is, s ez már önmagában tovább élteti az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki író megjelölést, amit egyébként is aligha lehetne kiiktatni, hiszen ténykérdés: az illető író oda való, ott él, ott ír. Éljen is, írjon is! Mindenütt a világon az javítja egy-egy vidék, egy-egy város életminőségét, ha az emberek a közvetlen közelükben érzékelhetik az alkotó géniusz jelenlétét, s ezért önmagukat is magasabbra taksálhatják. Alig észrevehető erő ez, de erő. Magyarország romlásához hozzájárult, hogy a vidék értelmiségét elszippantotta Budapest és néhány nagyváros, és most ott lát az ember javulást, ahol újra sorompóba állt néhány helyi tanár, orvos, újságíró, és szinte hihetetlen, de az ő önképzőkörinek csúfolható buzgalmuk rejlik egy-egy helység felvirágzása mögött. Erdélyben és a Délvidéken is kemény gondot jelent a helyi értelmiség elvándorlása, holott amíg ott voltak, látszólag nem sok vizet zavartak. Épp ezért csak addig a határig értem meg a magyar nemzeti kisebbségbe született valamely pályatársam sértettségét a „kisebbségi” jelző miatt, ameddig azt nyomatékosítja, hogy az irodalom – irodalom, az író – író; nincs sem kisebbségi, sem többségi művészet. A műalkotás, még ha épp a kisebbségi léthelyzetet teszi is témájává, a lehető legszélesebb közönségre számít. Vagy éppenséggel az égvilágon senkire, csak a Jóistenre. S ha a zord valóságban mindösszesen tucatnyi emberhez jut el, s a Jóisten éppenséggel nincsen közöttük, a műalkotás akkor is a legmagasabb mércével méri magát, s nem fogad el fakultatív, lekezelő engedményeket.

De ha szóban forgó pályatársam eleve nem tekinti autentikus művészetnek, ami reflektál szűkebb hazája – mi tagadás, sokszor nagyon naturalistán otromba – történelmére, vagyis ami genezisében egy nemzeti kisebbség életélményéhez kötődik – sajnos mondhatnánk pusztulás-élményt is –, akkor nem tudom, és nem is akarom megérteni őt. Sem őt, sem a hozzá hasonló anyaországi pályatársakat, akik ugyancsak vitatják az irodalom közösségi gyökéretének esztétikai szalonképességét. S itt el is érkeztem a másik fogalomhoz, a provincializmushoz.

Okkal tapadt kellemetlen jelentés a provinciális jelzőhöz. Bizony, a provinciákon való élet hajlamosít az arányvesztésre. A kicsinyességre, a fontoskodásra, az önelégült pöffeszkedésre aprócska szemétdombjainkon, a fülledt rosszhiszeműsége, neurotikus gyűlölködésre, báva fantazmagóriákra. A provincia lakója ráadásul tudja ezt magáról, s ezért vallásos hódolatot érez a tőle oly távoli centrum: a királyi udvar, a főváros, az elit egyetem, a világlap szerkesztősége vagy egy divatos jachtklub iránt. Arrogancia és kisebbségi érzés – ez a provinciális ember lelki képlete. Magyarországon sem ritka ez az emberfajta, van falusi, kisvárosi és fővárosi változata is. Egyik sem érdemel különösebb védelmet, nyugodtan rendjén valónak találnám, ha a provincializmus bélyegét csak őrájuk sütnék a mai hatalmi centrumok káderei.

A provinciálissal szemben a lokálpatrióta minősítés a helyhez kötöttség pozitív interpretációja. A provincializmus lényegi ellentéte a világpolgári mentalitás, a kötelmek nélküli életforma. Világpolgárt mondtam, de mondhattam volna világproletárt is, ugyanis a provinciális jelzővel való visszaélés, vagdalkozó alkalmazása mindazokra, akik nem tudták semmibe venni nemzeti kötelmeiket, még a kommunista állam leleménye volt. Igaz, akkor még többséyes volt a dolog, mert ugyanazért az eltévelyedésért meg lehetett kapni a „dekadens kozmopolita” bélyegét is (például Kosztolányinál nehéz volt eldönteni, hogy melyik bűnben érdemes inkább elmarasztalni). Minthogy a nép ábrázolása majdnem annyira kívánatos volt, mint az osztályharc ábrázolása, csínján kellett bánni a provinciális minősítéssel, hiszen a magyar vidék, ahol a magyar prózáírók oly otthonosak voltak, ennek az ábrázolandó népnek az előfordulási helye volt, ám valamiképpen mégis sikerült az akkori ideológusoknak és ítéseknek kifejezésre juttatni, hogy a magyar irodalom elmaradott, másod- harmadrendű a világ igazi, nagy, munkásmozgalmi és művészeti eseményeihez képest.

A hetvenes években például nemcsak Arany János anakronisztikus poétikája miatt koppintottak az orrunkra Szabolcsi Miklós strukturalista iskolájának jeles növendékei (mára többségükben akadémikusok), hanem tanulmányokat olvashattunk arról, hogy a magyar regény félévszázados lemaradásának az oka a nagypolgárság kismértékű reprezentáltsága társadalmunk tablóján. A néhai szerző, Sükösd Mihály szerint a nyugati nagy regények (jellemző módon családregények) mind a nagypolgári életformából eredtek, s mivel nálunk Déry A befejezetlen mondat című regénye az egyetlen

kísérlet az elmaradás bepótlására, a magyar regényirodalom provinciális jelenség maradt csupán.

A nyolcvanas években a magyar irodalom fénykorának tündökletes regényeiről már azt olvashattam nem is akárki: Balassa Péter könyvkritikájában, hogy poétikai szempontból ifjúsági regények voltak, s a magyar regény nagykorúsítását Lengyel Péternek kellett elvégeznie épp akkor megjelent regényével. A nyolcvanas évek nagy vívmánya: hogy ekkor néhány írónknak igenis sikerült felzárkózni a világ „centrumaihoz”, elsajátítva vagy tehetségesen eltalálva azt a művészeti beszédmódot, amely tökéletesen megfelelt az akkor még újdonságszámba menő esztétikai és nyelvfilozófiai elméleteknek. A siker a kilencvenes években teljesedett ki, az új paradigma bevette Magyarországon is a tanszékeket, a szakmai folyóiratok nagy részét. Minden más beszédmód, beleértve a klasszikus modernséget és az avantgárdot is, a sülyesztőbe került, vagy kétségbeesett utóvédharcot vív perifériára szorult fórumain.

Eljött az ideje, hogy megkérdezzem: most melyik provincializmusról beszélünk? A szűklátókörűség, a helyi értékrend provincializmusáról? Ilyen szakmai tanácskozáson érdemes arról is kimondani néhány fájdalmas igazságot. Érdemes szembenézni az ún. helyi értékrend csapdájával: hogy milyen nehéz megtalálni a középutat a méltányolható, sőt méltánylandó, de inkább csak helyi jelentőségű teljesítmény elismerése, publikálása, nyilvánossá tétele során a színvonalbeli engedékenység és a szigor között. Hogy milyen nehéz derék lokálpatrióta dilettánsokat távol tartani a szellemi fórumokon való páváskodástól. S nem kevésbé nehéz a helyi kulturális élet résztvevőinek önérzettel bírniuk a kánonképző centrumok lekezelő magatartását.

Én azonban a provinciális kategória másik előfordulásáról ejtenék most szót, a vádként lebegtetett, többnyire csak áttételes formában elhangzó minősítésről, amely a magyar irodalmi hagyományt, s az e hagyományt éltető mai irodalmárokat sújtja, és ami most már évtizedek óta rongálja irodalmi tudatunkat.

Kezükre játszik a nemzetközi trendekre függesztett szemű irodalmároknak – akiknek csak egy része író maga is, a többségük a kultúra területén egzisztáló tisztviselő, külföldi egyetemek magyar vendégtanára, kulturális újságíró, kiadók vonzáskörébe tartozó fordító –, hogy nyelvünk kicsinysége és – kis túlzással – rokontalansága mindig korlátot szabott irodalmunk nemzetközi elismertségének, népszerűségének. Volt ugyan néhány áttörés a nyugati könyvpiacra a huszadik század közepe táján: Németh Lászlóé

Németországban, Szabó Magdái Franciaországban, mégis jogos a megállapítás: a magyar irodalom nem tudott jelen lenni a nemzetközi irodalmi tudatban, s ezen a helyzeten csak az utóbbi két évtized változtatott. Elsősorban a német könyvkiadóknál talált befogadásra néhány magyar szerző. Furcsa módon Mészöly Miklóst, Esterházy Pétert, Nadas Pétert, de még Kertész Imrét is megelőzve Dallos György regényének sikerült közönségsikert elérnie, ami inkább a német könyvvásárlók sajátos érdeklődését mutatja, semmint a felsorolt írók valós rangját. Az előbbieket mellé mások, elsők között Krasznahorkai László, Darvasi László is felzárkózhatott, legutóbb pedig Bartis Attila magyarul Nyugalom címen megjelent regénye keltett figyelmet a német olvasók között, azt kell mondanom, méltán, de korántsem meglepő módon, hiszen a regény a számukra divatosan izgalmas aberrációk regiszterét is megszólaltatja.

Aligha vitatható: áttörés ez, és talán egykor hasznát látja a magyar irodalom teljessége is, nemcsak a nyugati közönségigényt pillanatnyilag jól ellátó szegmense. Ahogy állítólag Márai sikerének is az az eredménye, hogy többen vesznek tudomást rólunk Olaszországban és Angliában, mint korábban. Nem merném tagadni a nemzetközi elismertség fontosságát. De bevallom, nem foglalkoztat különösebben. Az foglalkoztat, hogy Magyarországon milliószámra élnek emberek, akik nem vesznek könyvet a kezükbe, semmilyen, még szakácskönyvet se. Az foglalkoztat, hogy azok az írók, akik engem és előttem, utánam generációk sorát megtanítottak a szavakra, hogy mondani is tudjam, ne csak érezem, mi a szerelem, a halál, a félelem és az öröm, s egyebek mellett megtanítottak magyarnak is lenni, meg kíváncsinak is lenni minden más nációra, szakmám hatalmasságai szerint elavultak, archívumok raktáraiba valók. (Megjegyzem, a könyvraktárakból is hiányzik némelyikük, mert évtizedekig nem akad kiadó a műveik kiadására.) Magyarán nem bánám, ha provinciálisabb volna nemzetem: jobban tartaná magát a helyi értékrendhez, mint a nemzetközi könyvpiac statisztikáihoz, hátha könnyebben találna magának olvasnivalót is. Provinciálisabb? Ezt persze csak gúnyból mondom. Éppenséggel nem a saját, kipróbált értékrend teszi provinciálissá az embert. Önmagában semmiképpen sem. A magyar irodalom egykori saját értékrendje például olyannyira nem volt belterjes, hogy kevés más irodalom dicsekedhet hasonlóan gazdag fordításirodalommal, s azzal, hogy legnagyobb írói fordították magyarra az emberi műveltség alapműveit. Ellenkezőleg: a provinciális szellemiséget inkább a

távoli centrumok majmolása és az arrogáns kivagyiság jellemzi. Érdeemes eltűnődni: kiken is mutatkozik meg mostanában a provinciák nagyot akaró kicsinyessége?

Kommentár nélkül, a mondottak mai érvényének igazolására említem: néhány hónapja jelent meg A magyar irodalom története címmel, három kötetben a mai irodalomtudomány nagy vállalkozása, összefoglalás a magyar irodalomról. Szegedy-Maszák Mihály szerkesztette, s azzal adott magának és több mint másfélszáz szerzőtársának felmentést a hangsúlyok megteremtése, a folyamatok tettenérése alól, hogy a könyvet antológia-jelleggel állították össze, mozaikokból, egy-egy rész tanulmányból. Így kánon felállítására sem kerül sor, legalábbis direkt módon nem. Nincs is rá szükség, hiszen a kánon már áll: a kilencvenes évek eleje óta, Kulcsár Szabó Ernőnek az új paradigmáról szóló összefoglaló könyvétől kezdve monográfiásorozatokon és életműkiadásokon, nagy összegű díjakon és ösztöndíjakon át egészen a HungarianVizitcard – Magyarország névjegye című, Kukorelly Endre szerkesztésében kiadott CD-ig sok-sok módon sikerült elválasztani a Nemzetközi Mércé hazai helytartóinak, konzuljainak, attaséinak a szerintük exportképes és korszerű írókat a sárba ragadt, vicinális maradéktól. Az új, tankönyvként is ajánlott irodalomtörténet ennek az ítéletnek, ennek a kánonnak ad megerősítést. Nem direkt kinyilatkoztatásként, hogy verhetném itt az asztalt – csak amolyan laza önkéntelenséggel. Azzal, például, hogy Dsida Jenő neve még a névmutatóban sem szerepel. Hogy míg Márton László munkásságáról (természetesen a nála is nagyobb sztároké mellett és után) tizenvalahány oldalas tanulmány szerepel, Szilágyi István nevét kétszer említi meg az egyik tanulmányíró, felsorolásban. Hogy egyetlen hivatkoznivalót sem talált a százötven tanulmányíró sem Görömbei András, sem Domokos Mátyás írásaiban. A példák csak kiragadottak, sorolhatnám kifogyhatatlanul az anomáliákat, de a hiányleltár még mindig csak töredéke volna az összkép és értelmezés szempontjából kifogásolhatónak.

Vajon igaz-e, hogy klasszikus szerzőink és a nyomukban járó maiak azért nem képesek

meghódítani a nagyvilágot, mert túlságosan a magyar életben gyökereznek? Akkor viszont hogyan lehetséges, hogy az egyetemes irodalomban számon tartott jelentős művek többsége tulajdonképpen igen kicsiny helyekhez kötődik, s hatásukat nem korlátozta sajátos motívumviláguk? Van-e provinciálisabb filmrendező, mint Fellini, provinciálisabb író, mint Marquez? (Egyébként a zaftos magyar élet motívumvilágát Mészöly Miklós vagy Esterházy Péter sem nélkülözhetette, ahogy az élet mozzanataiból építkezik bármelyik posztmodernnek besorolt író is. A magyar irodalmi hagyomány provincializmusán valójában valami mást értenek, akik leselejtezik. Ők az író morális viszonyát firtatják a világhoz, és a nemzeti közösség iránt érzett és vállalt felelősséget szereptévesztésként ítélik el. A hagyományt megbecsülő magatartásformák, a közösségbe illeszkedő etikai választások azonban ma már éppúgy nemzetközi ideológiai bázissal bírnak, mint a relativista-individualista szemlélet vagy az anarchizmus. Ugyanis világszerte védeni kezdték magukat a nemzetek, védeni kezdte magát a lerombolással fenyegetett humán tradíciók szellemisége. Scruton, a ma sokat idézett konzervatív ideológus a nacionalizmus kategóriájával kapcsolatosan javasolja, hogy ne akarjuk pontatlan fogalmakkal kiváltani, például a patriótával, amely nem a nemzeti, hanem az állami formához kötődik, hanem válasszuk le róla a hozzátapadt negatív jelentést, és használjuk a nemzeti kötődésre semleges kategóriaként. Csakhogy ilyen keresztülvinni még egy nemzetközi írószárnak sem sikerülhet, a szavak jelentése nem megállapodásoktól függ. Ezért nem fogadhatjuk el még gúnyolódó dacossággal sem a provinciális minősítést irodalmunk sok évszázados, belső ihletettségére. Ha a regionális kategória megmenti irodalmunk egy-egy szegmensét a bélyegtől, rendben van, kész vagyok elfogadni kiterjesztését a tudat, a művészet, az irodalom területére is. Ám valójában az lenne egészséges állapot, ha irodalmunkra csak annyit mondanánk: magyar irodalom. Magyar, mert az univerzális léttapasztalatból a magyarokét foglalja magában.

S hátha nem igaz, hogy rajtunk kívül ez mást nem érdekel.